

עמוס — בנוקדים מתקוע

מאת

חיים גלעד

באחד מדיוני חוג התנ"ך הירושלמי, בבית הנשיא, נשאלה שאלה: כיצד להבין את התופעה שישעיהו הנביא, איש ירושלים, מתבלט כמומחה בענייני הטבע, הן בכרם והן בשדה? ¹ בדומה לכך, אפשר לשאול: "כיצד להבין את התופעה, שעמוס, איש תקוע, עיירה בהרי ירושלים על גבול המדבר ², בקי בכל העבודות החקלאיות, במראות-נוף ובתופעות-טבע, שאינם רלבנטיים לאותה סביבה הררית-מדברית, כגון: מראה הים בזעפו ונושאים מתחום גידול תבואה ופירות שעיקר גידולם בשפלה, וכיו"ב? שכן, משלי הטבע והחקלאות של עמוס הם אותנטיים ואינם "שפת סופרים מלומדה" והקורא, דומה עליו, כי הקולות והמראות העולים מבין השיטין הם קולו ומראהו של עמוס בעצמו.

ועוד: דומה, אין כעמוס בכל נביאי ישראל, לפניו ולאחריו, לוחם אמיץ וחריף נגד דיכוי העניים וניצול השכבות המקופחות והעשוקות ודברי-תוכחתו שהוא מטיח בפניהם של העשירים-העושקים, אין להם כמעט אח לחריפות בכל ספרי המקרא. ונשאלת השאלה: האם הזדהותו של עמוס עם הדלים והאביונים האלמנות והיתומים — האם מקורה בחוש-צדק אינטלקטואלי-הומניטרי ובהשקפת-עולם חברתית-מוסרית אובייקטיבית בלבד, או שישודה בזיקה בלתי-אמצעית לאותם העשוקים ובתחושה של שותפות-גורל?

ידועה האימרה: "רצונך לדעת את המשורר — אל ארצו לך". דומה, שלגבי עמוס, יפה אימרה זו ע"ד הפרפרזה: "רצונך לדעת את ארצו של עמוס — אל שירתו לך...". ואמנם, בדבריו של עמוס, בנבואותיו, במשלו ובדימויו, טמון המפתח להכרת אישיותו ואורח-חיו.

האמנם תקוע עירו של עמוס?

זכה עמוס, יותר מנביאים אחרים, שמתרגמים, פרשנים, בלשנים וחוקרי מקרא, לא חדלו מתהות (וגם לטעות) על מוצאו, מולדתו, עיסוקו ומקור-מחייתו — ועדיין הדברים אינם נהירים כל-צרכם ומשמשים בקעה רחבה להתגדר בה.

1 ראה "עיונים בספר ירמיהו" ח"א, עמ' 98; הוצ' החברה לחקר המקרא בישראל.
2 היא חרבת תקוע, מדרום לבית לחם יהודה. לא כדעת הרד"ק המזהה אותה עם "תקועה אלפא לשמן" (מנחות פ"ה מ"ג), שבנחלת אשר.

הספר פותח: "דברי עמוס אשר היה בנוקדים מתקוע". מנוסח זה של הפתיחה לא ברור לנו, מה טיבה של תקוע זו וזיקתו של עמוס אליה: האם תקוע היא עיר-מולדתו, או מקום-מגוריו בלבד; האורח הוא בתקוע, או תושב-ארעי; היש לו משפחה בתקוע, או בודד הוא לנפשו; האם בעל נכסים הוא, או שפרנסתו מעמל-כפיים כשכיר, וכהנה וכהנה שאלות שהן בנותן-טעם להכרת אישיותו ואורח-חייו. ואשר לתקוע עצמה. למה הכוונה? האם לתקוע העיר, או לסביבותיה, היינו — מדבר תקוע? שכן אם הכוונה לעיר, יש לתמוה, למה שינה המחבר, או העורך, מן המטבע המקובל במקרא לציון זיקת אדם למקומו, ע"י הוספת יו"ד היחס, כגון: אליהו התשבי, נבל הכרמלי, גבות היזרעאלי, מיכה המורשתי, יהושע בית-השמישי ועוד. מנוסח הדברים נראה שמדובר לא בעיר תקוע אלא בסביבתה דווקא, כלומר, באותו שטח נרחב ששימש מקום מרעה לעדרי תקוע, ושל הישובים האחרים בסביבה. דהיינו — מדבר תקוע, והשימוש בשם עיר ככינוי לסביבתה, שכיח מאד במקרא ורבות הדוגמאות: "יזרעאל" במקום עמק יזרעאל (שמו"א כ"ט, יא); "שכם" — סביבות שכם ("הלא אחיך רעים בשכם"; בראשית ל"ז, יג, וכי בשכם רעו? הוה אומר בסביבות שכם); "פארן" — מדבר פארן, מל"א י"א; יח ("ויקומו ממדין ויבאו פארן"); וכיו"ב הרבה. אף כאן "מתקוע" — מדבר תקוע, שבו התרכזו בעונות המרעה, בחורף ובאביב המוקדם, מאות עדרים ורבבות ראשי-צאן, שהופקדו בידי רועים, לאו דווקא מתושבי המקומות האלה. רועים שכירים אלה נקראו ע"ש הישובים שאת עדריהם הם רעו. רועי תקוע לא היו תקועים, אלא מתקוע. עמוס היה אחד מהם, ובצדק נוקט העורך לשון "בנוקדים מתקוע" ולא "מן הנוקדים אשר בתקוע" כלשון הפתיחה לספר ירמיהו.³

מה היה עיסוקו של עמוס?

נחלקו בה הפרשנים, ראשונים כאחרונים יש רואים בעמוס אזרח תקוע ובעל נכסים בה, אף מייחסים לו רכוש מחוץ לתקוע;⁴ יש רואים בו רועה צאן בלבד ואחרים — גם בעל-עדריים וגם רועה. הוא הדין בעניין ייחוסו ומעמדו הסוציאלי.⁵ אי בהירות זו, לדעתי, שורשה בהבנה השונה של המונחים "נוקד", "בוקר", "בולס" המגדירים את עיסוקו ומקורות-מחייתו של עמוס, לפני היותו לנביא ואולי גם בשעת פעולתו כנביא.

3 "דברי ירמיהו בן חלקיהו מן הכהנים אשר בענתות" (ירמיהו א', א).

4 ת"י: "דהוי מרי גיתין" (א, א) ולהלן: "מרי גיתי אנא ושקמין אית לי בשפלתא" (ז, יד) ובעקבותיו רש"י "שאני עשיר ובעל מקנה ונכסים", וכן מפרשני זמננו.

5 מ.צ. סגל: "הנביא הגדול הזה לא היה מיוחס בעמו ולפיכך לא נשומר לנו ייחוסו על שם אביו וגו'"; מבוא המקרא ח"ב, עמ' 460. וכן ב. אופנהיימר במבוא המתוקן לספר עמוס, תנ"ך בביאור של"ג מהדורה מחודשת ומתוקנת, תשכ"ח. ראה גם י. ברסלבי: "עמוס — נוקד, בוקר ובולס שקמים", בית מקרא חוב' ל"א, וי, ויץ, כנ"ל, בית מקרא חוב' ל"ג.

א. נוקד

כל הפרשנים והבלשנים גורסים את המונח "נוקד" כעיסוק בצאן; לא נחלקו, אלא על טיבו ומהותו של עיסוק זה: רועה-סתם או בעלי-עדרים. אפס, דומה, שהכוונה לעיסוק שאינו קשור בגידול צאן, אף לא ברעיית הצאן ואין צריך לומר — בבעלות על הצאן. שכן אם לאחד מאלה התכוון בעל הספר, מה ראה לנקוט לשון שאינה שכיחה במקרא לציון בעלי-עדרים או רועים? שכן, מצינו, שבעלי-עדרים, מגדלי צאן, מכונים "אנשי מקנה"⁶, ואילו הרועים נקראים כפשטם — רועים; כך במקרא בכלל וכך גם בעמוס: "כאשר יציל הרעה מפי הארי וגו'" (ג', יב)⁷. אין זאת אלא שמדובר באדם שעיסוקו במלאכת ה"נקידה" והוא נקרא ע"ש אומנותו. עלינו, אפוא, לפענח טיבה של מלאכה זו ולהעמיד את העוסק בה ("הנוקד") על משמעו הנכון.

את השורש "נקד" אנו מוצאים במקרא בשני הקשרים. האחד בפרשת יעקב ולבן (בראשית ל') בשלוש צורות: נקד, נקדות ונקדים⁸; והאחר — בשתי פרשיות שאין ביניהן קשר כלשהו מצד תוכנן אלא בדמיון של מלה אחת המשותפת לשתייהן, והיא המלה "נקדים" (נו"ן חרוקה וקו"ף דגושה): א. בפרשת הגבעונים (יהושע ט'): "וכל לחם צידם יבש היה נקדים"; ב. אצל ירבעם (מל"א י"ד, ג): "ולקחת בידך עשרה לחם ונקדים". ובכן, מהסיפור בבראשית ל' אנו למדים, שיעקב עשה בצאן איזה מעשה שכתוצאה ממנו היו הכבשים והעזים "נקדים", ואילו טיבו של מעשה זה איננו ידוע לנו⁹. ואולם, ענין "לחם הנקדים" אומר דרשני. הפירוש המקובל, במשך הדורות וגם בימינו, שהלחם היה "מנוקד" מעובש ומעיפוש — מופרך מעיקרו. ראשית, התהוות העובש בלחם

6 יוסף מייעץ לאחיו להגיד לפרעה כאשר ישאלם למעשיהם: "אנשי מקנה היו עבדיך" (בראשית מ"ו, לו) וקודם לכן הוא אומר: "אעלה ואגידה לפרעה, אחי ובית אבי אשר בארץ כנען באו אלי, והאנשים רעי צאן, כי אנשי מקנה היו" (שם לב). נראה, כי יוסף חשש שמא יתייחס פרעה אליהם כאל נחותי דרגה ("רעי צאן") על כן הוסיף מיד "כי אנשי מקנה" וגו', כלומר, לא רועים שכירים הם אלא בעלי-עדרים, עשירים.

7 מצוי עוד מונח שמפרשים אותו ככינוי לבעלי עדרים — אדירים. "ואייריהם שלחו צעוריהם (צעוריהם, קרי) למים" (ירמיהו י"ד, ג) ולהלן: "קול צעקת הרועים ויללת אדירי הצאן" (שם כ"ה, לו) וכן "ספל אדירים" (שופטים ה', כה). אפשר שה"אדירים" אלה הם הרועים הבכירים הממונים על הרועים הצעירים והם בניהם או קרובי משפחה של בעלי-העדרים ותפקידם היה להשגיח על הרועים השכירים לבל יתרשלו במילוי תפקידם. כך רעו בני יעקב את צאן אביהם (בראשית ל"ז), ודוד רעה את צאן אביו במדבר (שמו"א י"ז, כ) וכשהוא נוטש את הצאן בידי השומר, נוזף בו אחיו הגדול אליאב: "על מי נטשת את מעט הצאן ההנה במדבר"? (שם כה) נראה, שהשומר היה אחד הרועים שהכיר יפה את תנאי המרעה במדבר.

8 "הסר משם כל שה נקד — ונקד בעינים" (שם, לב); "כל אשר איננו נקד וטלוא בעינים (לב); "ואת כל הנקדות" (לח); "ותלדנה הצאן עקדים נקדים" (לט) וכן: "אם כה יאמר: נקדים יהיה שכרך" (שם ל"א, ח).

9 "מעשה הרהטים" הוא מסוג סיפורי הפלאים הרבים במקרא, שתחת המעטה הסיפורי הפלאי חבויה ריאליה של חיי יום-יום.

חיים גלעד

[4]

יבש בתנאי האקלים של ארצנו, ובייחוד בימות הקיץ — אינה שכיחה; שנית, כתוב להלן "ויקחו האנשים מצידם" (יד) — לשם מה לקחו אנשי יהושע את הלחם אם לא לשם סעודה משותפת לאות הברית הכרותה ביניהם — היעלה על הדעת שאכלו לחם מעופש ו"מנוקד" מעובש? הוא הדין בעניין "לחם ונקדים" של אשת ירבעם. אין להניח, שאשת ירבעם מביאה לנביא מנחה מלחם מקולקל שהעלה עובש. ואמנם, כבר פרשנים קדומים ובעקבותיהם מבני זמננו, פירשו כאן "נקדים" על דרך הוראתו היסודית של הפועל נקד, דהיינו: מלשון נקב, דקר, חדר, שבר וכיו"ב¹⁰, כלומר, מאפה יבש, פריך, טעים, עשוי נקבים-נקבים ("נקדים"), כדרך מיני מאפה של ימינו, הראוי לעלות על שולחן הנביא, כמנהג הימים ההם לא לבוא לנביא בידים ריקות¹¹. גם הגבעונים הצטיידו במאפה מסוג זה, כדרך שנוהגים עוברי-דרכים לקחת עמם לדרך מזון המסוגל לעמוד בתנאי האקלים וטלטול הדרכים, ובזאת "הוכיחו" ליהושע ולזקני ישראל כי, אכן, מדרך רחוקה באו ואינם מתושבי הארץ.

ומכאן לעניין ה"נקדים" של יעקב. יעקב עשה בצאנו מעשה נקידה וסימון כדי להבדיל בין צאנו לצאן לבן. הכבשה המסומנת נקראת "נקדה"¹² ואולי כך נתקשר המונח "נקד" עם גידול צאן בכלל.

מסתבר, שעמוס עסק ב"נקידת" צאן, מקצוע שדרש ידיעה והתמחות; סימון זה נעשה כנראה לא בצבע, כדעת אחדים, אלא בנקיבת אבר מאברי הכבשה או העז¹³. סימון הצאן נעשה בעיקר בעונת הרעייה במדבר, שאז החשש

10 אכן שושן: חדר, בקע, הפציע; י. שטינברג (בי"משפט האורים): "פתים דקות, פתות לחם יבש וגו' — ולא כמבארים מנוקד מרקבון"; ש. מגילקין ("היכל הקדוש"): "בסורית בניין, מזה בדרז"ל ההפעיל "הקזה" ע"ש הנקודה שנעשית בבשר ע"י דקירת האיזמל"; ממו"ס מכנה את מנקבי המצות בשם "נוקדים": "בימים ההם, כל כתבי הוצ' דביר", עמ' רצ"א.

11 השווה שמו"ט, ז. גם אמציה התכוון כנראה ללחם שמביאים לנביא כמנחה.

12 אפשר יש לנקד "נקודה" ע"מ "בגודה" (ירמיהו ג', ז, ו—י) ולזכר "נקוד" כמו "לקוח" וברבים "נקודות", וכיו"ב שמות על משקל זה.

"נקודה" כשם עצם נזכרת פעם אחת במקרא, כשירה-שירים א', יא: "נאו לחיך בתורים צוארך בחרויים; תורי זהב נעשה לך עם נקודת הכסף". כאן נקודות במקביל לחרויים. מסתבר שהחרוזים נקראים "נקודות" בשל הנקב להשחלת החוט.

13 ראה הערה 10, לעיל, המובאה מ"היכל הקדוש". אשר לשיטת הנקידה, החלק בגוף הצאן והכלי בו בוצעה. משיחותי עם בדואים ומתוך הספרות העוסקת בחיי הבדואים (לדוגמה: טוביה אשכנזי: "הבדוים", הוצ' ראובן מס, ירושלים תשכ"ז, עמ' 159—160), מסתבר, שבנידון זה לא חלו שינויים מאז ימי המקרא עד היום. גם היום נעשה סימון הצאן ("וסם") באמצעות מכשיר חד/מסמר, מגל קוצרים וכיו"ב. השווה: "כנאו בשפור או במסמר" (בבא קמא פ"ה, משנה א) באזוניים, בלחיים, בכרעיים וכד', כלומר במקומות החשופים מצמר כדי שהסימן ייראה מרחוק, על ידי נקיבת חור ("קרו") או חתך ("גו") באוזן, או מכויה בברזל מלובן באחד האברים ולעיל. במשק העברי מקובלת בעיקר שיטת התוויות המצומדות אל אוזן הכבשה או העז, וכן טביעת מספר באוזן באמצעות צבת מלובנת. מעניין, שהמספר עשוי נקודות-נקודות והוא נשמר במשך כל חיי הכבשה (ראה דב בקר, "גידול צאן", הוצ' אגודת הנוקדים העברים בישראל, תשי"ח). אגב: עפ"י עיוננו מתיישב יפה הכתוב: "כאשר יציל הרעה מפי הארי שתי כרעים ובלל און" (עמוס ג', יב). שכן נשאלת השאלה, על מה ולמה מחרף הרועה את נפשו כדי להציל אברים אלה שאין בהם משום טובת הנאה לעצמו (ראה מאמרו של י. ברסלבי ז"ל — "אריות מדבר תקוע

מפני ערבוב העדרים מוחשי ביותר. לכל ישוב היה צוות נוקדים משלו; עמוס נמנה עם הצוות מתקוע. הנוקדים היו יוצאים לעתים אל מקומות המרעה, הואיל והעונה היא גם עונת ההמלטות בצאן וצריך היה לסמן את הולדות מיד עם היוולדם¹³. כתום המרעה במדבר היו הרועים נודדים עם העדרים אל השפלה ואל העמקים הצפוניים ושאר האזורים החקלאיים. הנוקדים בטלו ממלאכתם וירדו אף הם לשפלה ולאזורי החקלאות האחרים, שם עסקו בעבודות העונתיות השונות, שכן העונה היא עונת האסיף בכל הגידולים: קציר התבואות, בציר הענבים, אריית התאנים והשקמים, מסיקת הזיתים וכו'.

ב. בוקר

"לא נביא אנכי ולא בן-נביא אנכי, כי בוקר אנכי" (ז', יד).

רבים התקשו בפירושו של בוקר זה, שהוא יחיד בכל המקרא, וניסו ליישבו בדוחק בדרכים שונות.

הפירוש המקובל, הגורס "בוקר" מלשון בוקר¹⁴ — דחוק ביותר. ראשית, אין הוא עולה בקנה אחד עם המשך הכתוב: "ויקחני ה' מאחרי הצאן" (טו)¹⁵. השם בוקר מיוחד לבהמות גסות ואינו כולל את הצאן. ואפילו נקבל את גרסתו של יונתן בתרגומו החפשי, "מרי גיתי אנא", דהיינו, שבוקר הוא גם מגדל צאן, יש לתמוה על עורך הספר ששינה מהמטבע שהוא עצמו קבע בפתחה ומשתמש במונח "בוקר" תחת "נוקד".

כידוע, אין אזור הר יהודה, ולא כל שכן מדבר יהודה, יפה לגידול עדרי בקר גדולים, אם מחמת התנאים הטופוגרפיים של האזור, שאין הבקר מסוגל להלך בשטחי הטרשים והסלעים ולטפס במדרונות התלולים כדי לחפש מרעה, ואם מחמת המחסור במרעה במשך רוב חדשי השנה. מאידך גיסא, אין הבקר נייד כמו הצאן כדי לנוע למרחקים לתור אחר מרעה בעונות הקיץ ובשנים שחונות שבהן המרעה דל בהר ובמדבר גם בחודשי החורף. הראייה משאול ש"בא אחר הבקר מן השדה" (שמו"א י"א, ה) שעל יסוד הכתוב שם מסיק י. ויץ¹⁶ ש"ברור שלישוב ההררי ברובו, באותה תקופה, היה מקנה גדול ובו עדרי בקר" — אינה

בספר עמוס, בית מקרא ל"ב, תשכ"ח), שכן חסרי בשר הם, ואם בשביל ה"אליבי", יכול הוא להציל גם אברים אחרים? מסתבר, שהרועה מעוניין בהצלת האברים הללו משום שבהם מצוי סימן-ההיכר של העדר ובאמצעותם הוא יכול להוכיח את זהות הטרפה. ואולי בזה גם משמעות המאמרהמשל "ברא כרעה דאבנה" (עפ"י עירוהבין ע'; שם הנוסח: "היורש") להדגשת הדמיון או הזהות של הבן לאביו, שסימן-ההיכר טבוע בכרעו.

13 גם "מעשה הרהסים" של יעקב מתרחש בעונת המלטת הצאן. עי"ש.

14 רשי": "בעל בקר; רועה בקר". ראב"ע: "שומר בקר או חורש בבקר"; מ. צ. סגל (מבוא המקרא): "נראה שעסק גם בבקר וגם בצאן", וכן אחרים.

15 י. שטינברג ("משפט האורים"): "ויש שפירושו רועה בקר, אך זה מתנגד למה שכתוב אחריו: ויקחני ה' מאחרי הצאן".

16 בית מקרא חוב' ל"ג.

חיים גלעד

[6]

ראייה, שכן שם מדובר בשאל הבא מעבודתו בשדה ולא מהמרה, ויש לשער שעבודה זו היתה חרישה בבקר¹⁷. רגלים לדבר, שעורך הספר נקט כאן, כמו בעניין "נוקד", במונח מקצועי-טכני, אשר בשביל לעמוד על מהותו יש לפנות למשמעו היסודי של השרש בקר, שהוא בקע¹⁸, פצע¹⁹, פתח, דקר²⁰ וכיו"ב. ואמנם, לפי משמעות זו תובן לנו תשובתו של עמוס לאמציה, שעיסוקו בנבואה איננו מקור מחייתו, שכן פרנסתו מובטחת לו והיא באה מיגיע כפיו כ"בוקר" וגו'. עתה, לא נותר לנו אלא לפענח את מלאכתו זו של עמוס שבעטייה הוא מכונה "בוקר". מהאמור עד כה מסתבר שבמשמעם היסודי זהים "נוקד" ו"בוקר", ששניהם ענינם ניקוב, דיקור וכו'. מתבקשת המסקנה, שבכינוי בוקר מתכוון עמוס למלאכת סימון הצאן ואין סתירה עם המשך הכתוב המדבר על צאן. אלא שהצירוף "בוקר אנכי וכולם שקמים" וסמיכותם זל"ז נותן מקום לשער, שצירוף זה אינו מקרי כל-עיקר, וכי יש קשר אימנטי ביניהם. כדי לעמוד על הדבר יש לבחון קודם את ענין "כולם שקמים".

ג. בולס

"... כי בוקר אנכי וכולם שקמים"

כמה פירושים ומשמעים תלו במלה יחידאית זו שבמקרא²¹, מתוך התעלמות גמורה מתרגומם של השבעים, ובעקבותיהם, אולי, גם הוולגטה²². ומעניין הדבר,

17 השווה: "וימצא את אלישע בן שפט והוא חורש שנים עשר צמדים לפניו" (מל"א י"ט, יט) ונאמר שם מפורש: "ויעזב את הבקר" (כ). גם עמוס מזכיר בקר בויקה לעבודת החרישה: "אם יחרש בבקרים" (ו, יב).

18 ש. מנדלקרן (שם): "לפי רוב הבלשנים עיקר הוראתו כמו בקע ולכן נקראת הבהמה החורשת ובוקעת בשדה "בקר" והזמן שבו יבקעו קרני אור בשחר — "בקר" שמו". י. שטינברג (שם) בערך "בקר": "נקוב, חדור אל תוך, דקר" וכדוגמה הוא מביא "בוקר אנכי" שבעמוס. אנב: "אנו מוצאים שימוש בפועל "פתח" במונח חרישה: "הכל היום יחרש החרש לזרע, יפתח וישדד אדמתו" (ישעיהו כ"ח, כד), ובמשנה: "שלשה תלמים של פתח" (כלאים פ"ב, מ"ו) וראה י. פליכס "החקלאות בא"י בתקופת המשנה והתלמוד" עמ"מ 35 ו-37. כן בערבית — "פתח" כינוי לחריש.

19 על הקשר בין בוקר, כלומר שעת בקיעת האור מן החושך ובין הפועל "פצע" השווה: "שחר מפציע" (יומא כ"ט).

20 "משפט האורים כנ"ל.

21 א. "קטיף ואיסוף שקמים" (י. כנעני ב"אוצר הלשון העברית"; י. גור ב"מלון השפה העברית"; מ.צ. סגל בביאורו לעמוס; רד"ק ואחרים);

ב. "עיסוק בגידול שקמים" (של"ג בביאורו לעמוס; י. שטינברג (ב"משפט האורים") ואחרים);

ג. בילוש, חיפוש וכד' (רש"י);

ד. "בלילה ועירוב" (ה"מצודות" ורבים אחרים המביאים פירוש זה כפירוש מישני);

22 "פוצע, חותך, דוקר" (השבעים והוולגטה); אבן-שושן ב"מלון השלם" מביא פירוש זה בלבד ואילו אחרים מביאים אותו כפירוש מישני.

שלאור המחקר המדעי — על גידול השקמה בא"י ובארצות השכנות²³ התקבל פירוש השבועים, לא רק על חוקרי השקמה אלא גם על פרשני המקרא, והוא דוחה את כל הפירושים האחרים במידה כזו שבכמה מילונים הוא מובא כפירוש יחידי ובאחרים — כפירוש מישני.

ובכן: עמוס, מלבד אומנות ה"נוקדות", כלומר נקידת צאן, עסק גם בבליסת שקמים, היינו: חיתוך ופציעת פגי השקמים בטרם הבשלתם, מקצוע שדרש כנראה מומחיות וידיעה ושכרו הטוב בצידו. עמוס מזכיר את עבודתו זו כבולס שקמים מתוך שמץ התפארות. לפי הנראה, נאמרו הדברים במעמד חגיגי, בעצרת-עם, אולי בחג הסוכות, בסמוך לעונת אסיף הפירות, ואילו את עבודתו כ"נוקד" הוא מזכיר רק ברמז "ויקחני ה' מאחרי הצאן".

מסתבר, אפוא, ש"בוקר" "ובולס" זהים בהוראתם היסודית ושניהם מתכוונים לאותו דבר — לחיתוך ופציעת השקמים לשם החשת הבשלתם התקינה. שיעורו של הכתוב הוא, אפוא: "בוקר ובולס שקמים אנכי", והחזרה המשולשת על המלה "אנכי" באה לשם הגברת רושם הדברים על שומעיהם, באותו מעמד, ועל קוראם מעל הספר, במיקצבם השירי ובחריזתם הרתמית:

לא — ג — ביא

ולא — בן-ג — ביא

כי — בו — קר

א — ג — כי

א — ג — כי

ו — בו — לט שק — מים²⁴.

23 ראה מחקרו של יעקב גליל על גידול השקמה ב"טבע וארץ", סיון תשכ"ו (יוני 1966) ותמוז-אב תשכ"ו (יולי-אוגוסט 1966) הוצ' "ספרית השדה".

24 שיטה זו של תורה על ביטויים בודדים או משפטים, להדגשת חומרם, חריפותם וקיומם של הדברים, היא מתכונותיו הסגוליות של ספר עמוס. כבר בתחילת הספר חוזרת הפתיחה: "כה אמר ה', על שלשה פשעי... ועל ארבעה לא אשיבנו" שמונה פעמים (א, ג-יח; ב, א-ו); ה"א-השאלה חוזרת חמש פעמים (ג, ג-ו); שאגת האריה חוזרת בצורת שונות (א, ב; ג, ד, ה); משפט-הסיום "ולא שבתם עדי נאם ה'" חוזר חמש פעמים (ד) וה"א-היידוע שלשה פעמים (שם, א) וכן שלוש פעמים בפרק ה' וחמש פעמים בפרק ו'; בפרקים ו'-ד חוזרת ארבע פעמים הפתיחה לגבואות "המראות": "כה הראני"; וכן הביטויים: "הנה ימים באים" (ח, יא; ט, יג); "הנה" (גם בתוספת "כ"י), "לכך", "אם", "ואם" ועוד.